

A FIATAL DIPLOMÁSOK MUNKAERŐPIACI HELYZETÉNEK VÁLTOZÁSA

1999–2003

A FIATAL DIPLOMÁSOK ÉLETPÁLYA-VIZSGÁLATA kutatás célkitűzése a felsőfokú oktatási kibocsátás munkaerőpiaci értékesülésének elemzése. Az ilyen vizsgálódások felértékelődésének fontos oka a felsőfokú oktatás kibocsátásának az elmúlt évtizedben megfigyelhető folyamatos növekedése, ami nem vagy nem jelentősen emelkedő foglalkoztatási szint mellett felveti a felsőoktatási kínálat hasznosulásának problémáját, a felsőoktatásból kikerülő fiatalok elsődlegesen a keresetben és a foglalkoztatási szintben megjelenő munkaerőpiaci helyzetének esetleges romlását.

A kutatás két felsőoktatásból kilépett kohorsz első és a második időpont között lejátszódott legfontosabb folyamatok elemzését foglalja magában. Az első felvétel során az állami felsőoktatás nappali tagozatán 1998-ban végzett fiatalok 1999 szeptemberében megfigyelt, a második alkalommal a felsőoktatás nappali tagozatán 1999-ben végzett fiatalok 2000 szeptemberében megfigyelt munkaerőpiaci helyzetét térképeztük fel.¹ A 2004 áprilisában és májusában lezajlott harmadik felvétel a két kohorsz (1998-ban és 1999-ben végzettek) 2004 februárjában megfigyelt munkaerőpiaci helyzetének, valamint az első és a második megfigyelési időpont közötti legfontosabb változások megismerését célozta meg.² Eredményeink kiegészítik a diplomások munkaerőpiaci helyzetével foglalkozó irodalom megállapításait.³

Munkaerőpiaci státus

A kutatás fontos kérdése a felsőfokú végzettségű pályakezdők munkaerőpiaci státus szerinti megoszlásának alakulása. Az első megfigyelés idején a fiatal diplomások viszonylag alacsony foglalkoztatási szintje alacsony munkanélküliségi aránnyal párosult, az alacsony foglalkoztatás a nappali tagozatos tanulók viszonylag magas

1 A korábbi felvételek eredményeit több publikációban foglaltuk össze: *Galasi & Timár (1997), (1998); Galasi & Timár & Varga (2000), (2001); Galasi & Varga (2002), (2005); Galasi (2002a), (2002b), (2003a), (2003b), (2003c)*.

2 E tanulmányban a mindkét időpontban megfigyelt egyének mintájának egyéni szinten összekapcsolt adataival dolgozunk (N: 3814 fő). A minta reprezentatív a két végzős kohorszra, a reprezentativitást súlyozással biztosítottuk.

3 *Kertesi & Köllő (1995), (1997), (1999), (2002); Kézdi (2002); Körösi (1998), (2000), (2002); Polónyi & Timár (2001)*.

súlyával és a munkaerőpiacra lépést átmenetileg elhalasztó háztartásbeli és egyéb eltartottak viszonylag jelentős arányával párosult, míg a gyés/gyed-et igénybe vevők aránya alacsony.

1. táblázat: Munkaerőpiaci státusz a két időpontban (%)

	Induló	Utolsó
	Státusz	
Alkalmazott	72,6	75,9
Vállalkozó	2,4	4,7
Önfoglalkoztató	0,9	2,1
Munkanélküli	3,5	2,7
Nappali tagozatos tanuló	7,4	1,1
Gyes/gyed	2,0	11,5
Háztartásbeli	1,4	0,1
Egyéb eltartott	4,2	1,0
Nappali tagozaton tanul és foglalkoztatott	5,6	0,9
Együtt	100,0	100,0

A munkaerőpiaci életpálya kezdeti szakaszán megfigyelhető helykeresést, ami a munkaerőpiacra lépés ideiglenes elhalasztásával jár, a későbbiekben stabilabb munkaerőpiaci pozíciók kialakulása váltja fel, s azt várjuk, hogy mind a munkanélküliek, mind a nappali tagozaton tanulók, mind a munka mellett nappali tagozaton tanulók aránya csökken, s ezzel egyidejűleg a foglalkoztatottak aránya nő, miközben a családalapítási és szülési döntések előtérbe kerülése következtében a gyés/gyedre kerülő munkavállalók száma növekszik. Adataink megerősítik ezeket a feltételezéseket (1. táblázat). A második időpontra magasabb foglalkoztatottsági szintet, alacsonyabb munkanélküli és tanuló arányt, valamint a háztartásbeliek és az egyéb eltartottak arányának csökkenését, végül a gyés/gyeden lévők arányának emelkedését látjuk.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a pályakezdő diplomások munkaerőpiaci integrálódása a pálya kezdeti szakaszához képest erőteljesebb lett, ami elsődlegesen a foglalkoztatottság emelkedésében, és – a gyés/gyed kivételével – az egyéb státusok (munkanélküli, nappali tagozatos tanuló, háztartásbeli, egyéb eltartott, foglalkoztatott és nappali tagozatos tanuló) térvesztésével járt együtt. Ezt az eredményt a két (induló és utolsó) időpontban megfigyelt státuszváltozások is megerősítik.

Az első időpontban alkalmazott pályakezdők négyötöde a második időpontban is alkalmazott, közülük nagyjából minden tizedik megy gyés/gyedre. Az első megfigyelés idején munkanélküliek, nappali tagozatos tanulók, háztartásbeliek, egyéb eltartottak, valamint a nappali tagozaton tanuló foglalkoztatottak túlnyomó többségét (70–85 százalék) a második megfigyelés idején ugyancsak az alkalmazottak között találjuk. Ez kisebb mértékben igaz az önfoglalkoztatókra és a vállalkozókra, akik közül a többség megtartja eredeti státusát. Az első megfigyeléskor gyés/gyeden

lévők valamivel kevesebb, mint fele a második időpontban is gyesen van, és körülbelül ugyanilyen arányban lépnek alkalmazottként a munkaerőpiacra.

2. táblázat: A munkaerőpiaci státus változása, %

Induló státus	Utolsó státus				
	Alkalmazott	Vállalkozó	Önfoglalkoztató	Munkanélküli	Nappali tagozatos tanuló
A munkaerőpiaci státus változása; (sor %) / 1					
Alkalmazott	80,0	3,1	1,5	1,8	0,2
Vállalkozó	18,3	74,1	0,0	0,9	0,0
Önfoglalkoztató	35,9	0,0	56,6	0,0	0,0
Munkanélküli	73,1	1,6	1,6	14,5	1,6
Nappali tagozatos tanuló	70,5	2,1	2,3	4,9	9,4
Gyes-gyed	46,4	1,1	3,4	3,4	0,0
Háztartásbeli	85,6	4,0	0,0	3,2	0,0
Egyéb eltartott	71,9	8,3	3,5	4,5	2,8
Nappali tagozaton tanul és foglalkoztatott	74,5	1,2	1,6	3,0	0,6
Együtt	75,9	4,7	2,1	2,7	1,1
	Utolsó státus				
	Gyes-gyed	Háztartásbeli	Egyéb eltartott	Nappali tagozaton tanul és foglalkoztatott	Együtt
A munkaerőpiaci státus változása; (sor %) / 2					
Alkalmazott	12,4	0,1	0,5	0,4	100,0
Vállalkozó	5,2	0,0	0,0	1,4	100,0
Önfoglalkoztató	7,6	0,0	0,0	0,0	100,0
Munkanélküli	6,0	1,0	0,6	0,0	100,0
Nappali tagozatos tanuló	7,0	0,0	2,3	1,5	100,0
Gyes-gyed	43,5	1,1	0,0	1,1	100,0
Háztartásbeli	4,0	0,0	3,2	0,0	100,0
Egyéb eltartott	2,7	0,0	6,4	0,0	100,0
Nappali tagozaton tanul és foglalkoztatott	10,0	0,0	1,4	7,7	100,0
Együtt	11,5	0,1	1,0	0,9	100,0

Az összevont munkaerőpiaci státusok változásának elemzése – ahol három kategóriát: foglalkoztatott, munkanélküli és egyéb státust különböztetünk meg – a fentieket még plasztikusabban, noha fontos részleteket homályban hagyva, mutatja meg. A három csoport megkülönböztetése a munkaerőpiaci integrálódás mértékének különbözőségére utal. A foglalkoztatottak kötődnek leginkább a munkaerőpiachoz, ez után a munkanélküliek következnek, akik az adott munkaerőpiaci feltételek mellett elhelyezkednének, de éppen nem találnak állást, végül a harmadik kategóriába sorolt fiatalok munkaerőpiaci kötődése a leggyengébb. A 3. táblázatból jól látható, hogy az első megfigyeléskor foglalkoztatottak mintegy 85 százaléka a második megfigyelés idején is foglalkoztatott, jelentéktelen arányban kerülnek a

munkanélküliek közé, s közülük az egyéb kategóriába áramlók jelentős része (mint láttuk) gyesre/gyedre megy. Továbbá, az eredetileg munkanélküliek és egyéb státusúak háromnegyede is foglalkoztatott lesz a második megfigyeléskor. Lehetséges ugyanakkor, hogy az első megfigyelés idején munkanélküliek és egyéb státusúak közül a második időpontra az egyéb státusba került viszonylag kis létszámú pályakezdő – az eredetileg munkanélküliek közül csaknem minden tizedik, az eredetileg az egyéb kategóriához tartozók közül nagyjából minden ötödik – véglegesen kilép a munkaerőpiacról.

3. táblázat: Az összevont munkaerőpiaci státus változása (%)

Induló	Utolsó			Együtt
	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Egyéb	
Foglalkoztatott	85,30	1,82	12,88	100,00
Munkanélküli	76,33	14,45	9,22	100,00
Egyéb	76,50	4,41	19,09	100,00
Együtt	83,67	2,65	13,68	100,00

4. táblázat: Az összevont munkaerőpiaci státus változása és a végzés éve (%)

Státus az első és a második időpontban	Végzés éve		Együtt
	1998	1999	
Foglalkoztatott-foglalkoztatott	68,6	70,1	69,5
Foglalkoztatott-munkanélküli	1,5	1,5	1,5
Foglalkoztatott-egyéb	12,4	9,3	10,5
Munkanélküli-foglalkoztatott	2,5	2,8	2,7
Munkanélküli-munkanélküli	0,7	0,4	0,5
Munkanélküli-egyéb	0,3	0,3	0,3
Egyéb-foglalkoztatott	11,1	11,7	11,5
Egyéb-munkanélküli	0,6	0,7	0,7
Egyéb-egyéb	2,3	3,3	2,9
Együtt	100,0	100,0	100,0

A fentiekben a két vizsgált kohorsz státusváltozásait együttesen vettük szemügyre, noha ebben a vonatkozásban az 1998-ban és 1999-ben végzettek különbözhetnek. Egyrészt a második megfigyelés azonos időpontja miatt, hiszen a korábban végzettek potenciálisan egy évvel hosszabb időt tölthettek a piacon, ezért integrálódásuk mértéke is eltérő lehet. Másrészt, ha a végzés két időpontja között a munkaerőpiac keresleti feltételei, illetve a kereslet és kínálat egymáshoz viszonyított nagysága vagy/és szerkezete megváltozott, s feltesszük, hogy a végzés utáni munkaerőpiaci feltételek befolyásolják a munkaerőpiaci státusok változását, akkor a korábbi és későbbi időpontban végzettek státusváltozásai is eltérőek lehetnek.

A 4. táblázat azonban arra utal, hogy – legalábbis az összevont státusok változását tekintve – a felsőfokú végzettségű fiatalok két csoportja lényegében azonos mintákat mutat.

A munkaerőpiaci státusok változását befolyásolhatja a pályakezdő iskolai végzettsége (főiskola vagy egyetem), valamint szakképzettsége (tudományterület), ezért az összevont munkaerőpiaci státusok változását e két dimenziót figyelembe véve is megvizsgáltuk.

5. táblázat: Az összevont munkaerőpiaci státus változása és az iskolai végzettség (%)

Státus az első és a második időpontban	Főiskola	Egyetem	Együtt
Foglalkoztatott-foglalkoztatott	68,8	71,0	69,6
Foglalkoztatott-munkanélküli	2,0	0,5	1,5
Foglalkoztatott-egyéb	10,8	10,5	10,7
Munkanélküli-foglalkoztatott	2,9	1,9	2,6
Munkanélküli-munkanélküli	0,4	0,8	0,5
Munkanélküli-egyéb	0,2	0,5	0,3
Egyéb-foglalkoztatott	11,0	12,0	11,3
Egyéb-munkanélküli	0,8	0,5	0,7
Egyéb-egyéb	3,2	2,3	2,9
Együtt	100,0	100,0	100,0

6. táblázat: Az összevont munkaerőpiaci státus változása és a tudományterület (%)

Státus az első és a második időpontban	Agrár	Bölcsész	Műszaki	Egészségügyi	Társadalom	Természet	Együtt
Foglalkoztatott-foglalkoztatott	65,7	65,5	74,9	72,8	74,0	64,1	69,5
Foglalkoztatott-egyéb	11,5	13,8	6,6	12,4	9,7	10,1	10,7
Egyéb-foglalkoztatott	12,6	11,3	10,7	8,3	9,8	16,3	11,3
Együtt	89,9	90,5	92,1	93,5	93,6	90,6	91,6

Az iskolai végzettség (5. táblázat) esetében figyelemre méltó, hogy az egyetemi végzettséggel a munkaerőpiacra lépő foglalkoztatottak közül valamivel többen őrizték meg foglalkoztatott státusukat, mint a főiskolai diplomával rendelkező pályakezdők közül. Az egyébként nem jelentős – mintegy két százalékpontos – különbség abból adódik, hogy a főiskolai végzettségű pályakezdők között nagyobb arányban képviseltetik magukat az első időpontban a foglalkoztatottak közül a második időpontra a munkanélküliek közé, valamint az első időpontban a munkanélküliek közül a második időpontra a foglalkoztatottak közé kerülő fiatalok. Ebben az értelemben tehát a főiskolai végzettségük foglalkoztatása kevésbé stabil: mind a munkanélküliségből történő ki-, mind a munkanélküliségbe való beáramlásuk intenzívebb, mint az egyetemi végzettségűeké.

Ami a tudományterületet illeti, elemszámkorlátok miatt csak három csoportot tudunk megvizsgálni: a mindkét időpontban foglalkoztatottak, az első időpontban foglalkoztatottak közül a második időpontra munkaerőpiacon kívülre kerültek, valamint az első időpontban munkaerőpiacon kívül lévők közül a második időpontra a foglalkoztatottak között megjelenők csoportját (6. táblázat). Már láttuk, hogy a mindkét időpontban foglalkoztatottak aránya igen magas – az többség több, mint kétharmada –, az átlagot a műszaki, a társadalomtudományi és az egészségügyi

szakképzettséggel rendelkezők értékei haladják meg; a legutolsó csoport döntő többségét a közgazdasági és a jogi végzettségűek teszik ki. A többi tudományterület esetében az átlagosnál valamivel alacsonyabb s nagyjából hasonló értékeket figyelhetünk meg. A foglalkoztatottak közül a munkaerőpiacról kilépők aránya viszonylag magas a bölcsészek és az egészségügyi szakképzettségűek körében – a megfigyelt különbségek egyébként nem jelentősek. Mindkét esetben jelentős a gyες/gyedre menő nők aránya. A munkaerőpiacról a foglalkoztatottak köré történő beáramlás a legnagyobb mértékben a természettudományi szakképzettségre jellemző; ebben a csoportban az első megfigyeléskor igen magas volt az első diploma megszerzése után a továbbra is felsőfokú tanulmányokat folytatók aránya, akik – mint most látjuk – emiatt valamelyest késéssel lépnek ki a munkaerőpiacra. Ennek az ellenkezője jellemző az egészségügyi képzettségű pályakezdőinkre. Ők jellemzően ugyancsak igen magas arányban tanulnak az első diploma megszerzése után, de ezt foglalkoztatottként teszik, s emiatt körükben a szóban forgó csoport aránya igen alacsony.

7. táblázat: Egyes státusok előfordulása a megfigyelt időszakban (%)

	Foglalkoztatott	Alkalmazott	Vállalkozó, önfoglalkoztató	Munkanélküli	Inaktív	Gyēs, gyed, háztartásbeli	Nem dolgozó nappali tagozatos diák
Férfiak							
Agrár	98,2	93,4	11,8	26,1	15,8	5,1	10,7
Bölcsész, művészeti	96,6	86,2	22,4	15,5	18,1	1,7	17,2
Idegen nyelv	-	-	-	-	-	-	-
Pedagógus	98,0	96,0	12,0	18,0	16,0	6,0	10,0
Informatikai	100,0	99,1	9,2	7,3	11,9	4,6	8,3
Műszaki	98,3	96,4	6,8	12,1	15,7	4,1	12,1
Egészségügyi	98,2	93,0	19,3	8,8	10,5	0,0	10,5
Jogi, igazgatási	-	-	-	-	-	-	-
Közgazdasági	98,9	95,6	12,7	9,4	17,7	6,1	11,6
Természettudományi	97,6	96,4	7,1	14,3	20,2	8,3	15,5
Összesen	97,9	94,2	12,0	14,4	16,3	4,5	12,2
Nők							
Agrár	97,4	95,1	7,2	29,4	38,1	22,6	17,0
Bölcsész, művészeti	96,2	93,6	7,8	18,0	38,1	26,7	14,2
Idegen nyelv	97,0	94,5	8,9	11,8	36,3	23,2	15,2
Pedagógus	98,2	97,1	4,4	14,7	32,2	28,0	5,3
Informatikai	-	-	-	-	-	-	-
Műszaki	98,3	96,5	7,5	13,3	32,4	26,6	8,7
Egészségügyi	98,9	97,2	6,2	2,8	33,3	31,1	4,0
Jogi, igazgatási	95,6	95,6	4,4	7,8	32,2	20,0	14,4
Közgazdasági	96,9	94,7	3,7	12,1	30,5	20,2	12,1
Természettudományi	97,1	96,5	2,9	13,5	39,2	25,1	17,0
Összesen	97,3	95,5	6,0	14,8	34,4	25,0	11,4

Megjegyzés: Az idegen nyelvi és jogi szakterületen végzett férfiak, valamint az informatikai területen diplomát szerzett nők arányszámai az alacsony elemszám miatt hiányoznak.

A munkaerőpiaci státus változásairól a fentieknél részletesebb információkkal is szolgál a követéses felvétel: a kérdezéskor minden válaszadó valamennyi státusváltásáról érdeklődtünk. A válaszok alapján megállapítottuk a kérdezés által felölelt időszak valamennyi hónapjának jellemző munkaerőpiaci státusát. A következő táblázatokban részletesen bemutatjuk, hogyan alakult a végzősök munkaerőpiaci státusa a végzést követő év januárja és a végzést követő ötödik év januárja között. (Ebben a részben tehát mindkét végzős kohorsz munkaerőpiaci életpályáját ugyanannyi ideig követjük nyomon – az 1998-ban végzettekét az 1999. január és 2003. január közötti időszakban, az 1999-ben végzettekét pedig a 2000. január és 2004. január közötti időszakban.)

A 7. táblázat arról tájékoztat, hogy a megfigyelt négyéves időszak folyamán a minta hány százaléka töltött be egyes munkaerőpiaci státusokat nemek és szakterület szerint. Itt minden státusnál valamennyi végzőst számba vettünk, aki az időszakban bármikor – akár csak egy hónapig is – betöltötte az adott státust. Egy-egy személy természetesen több státust is betölthetett a négy év alatt. Látható, hogy alig akad olyan fiatal diplomás, aki egyáltalán nem dolgozott (nem volt foglalkoztatott) a megfigyelt időszakban: a férfiak 97,9 százaléka és a nők 97,3 százaléka legalább egy megfigyelt hónapban munkában állt. Az egyáltalán nem dolgozók aránya kevéssé különbözik a képzettség szakiránya (tudományterület) szerint, a legmagasabb és a legalacsonyabb arány között a férfiaknál 3,4 százalékpont, a nőknél 3,3 százalékpont a különbség. Az alkalmazottként dolgozók aránya lényegében azonos a férfiak és a nők között (94,2 és 95,5 százalék), vállalkozóként vagy önfoglalkoztatóként viszont kétszer akkora arányban dolgoztak a férfiak, mint a nők (12,0 és 6,0 százalék). A vállalkozóként vagy önfoglalkoztatóként (is) dolgozók aránya a bölcsész és egészségügyi végzettségű férfiak között a legmagasabb (22,4 és 19,3 százalék).

Munkanélküli a férfiak 14,4, a nők 14,8 százaléka volt a négy év során, tehát a munkanélküliség előfordulása azonos a két nem körében. Kiugróan magas arányban érintette a munkanélküliség az agrár végzettséggel rendelkezőket mindkét nem esetében (26,1 és 29,4 százalék), ezen kívül viszonylag sokan voltak munkanélküliek a pedagógus végzettséggel rendelkező férfiak és a bölcsész végzettségű nők (mindkét esetben 18,0 százalék). Az informatikai, egészségügyi és közgazdasági végzettségű férfiak, valamint az egészségügyi és jogi-közigazgatási végzettségű nők kevesebb, mint tíz százaléka volt munkanélküli a négy év alatt.

Inaktív státus a nők 34,4 és a férfiak 16,3 százaléka esetében fordult elő. Ezen belül a nők 25,0 százaléka tartózkodott legalább egy hónapig otthon gyesen, gyeden vagy háztartásbeliként, míg a férfiaknak csupán 4,5 százaléka. Viszonylag sok egészségügyi képzettségű és viszonylag kevés jogi-igazgatási valamint közgazdasági képzettségű nő volt gyesen, gyeden vagy háztartásbeli (31,1 illetve 20,0 és 20,2 százalék). Az inaktivitás másik fontos oka a nappali tagozaton történő továbbtanulás. Ebben nincs számottevő különbség a nemek között: a férfiak 12,2 és a nők 11,4 százaléka mondta, hogy a vizsgált időszakban tanult nappali tagozaton úgy, hogy közben

nem dolgozott.⁴ Magas arányban fordult elő az inaktívként való nappali tagozatos továbbtanulás a természettudományi képzettségű férfiak és nők (15,5 és 17,0 százalék), valamint az agrár képzettségű nők között (17,0 százalék); alacsony arányban az informatikai képzettséggel rendelkező férfiak és a műszaki valamint tanári diplomával rendelkező nők között (8,3 valamint 8,7 és 5,3 százalék).

8. táblázat: Egyes munkaerőpiaci állapotok aránya a megfigyelt időszakban (%)

	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nem dolgozó nappali tagozatos diák	Gyes, gyed, háztartásbeli	Egyéb	Összesen
Férfiak						
Agrár	84,1	5,7	4,5	1,4	4,3	100,0
Bölcsész, művészeti	83,1	4,5	8,8	0,1	3,5	100,0
Idegen nyelv	-	-	-	-	-	-
Pedagógus	87,9	2,8	4,3	0,9	4,0	100,0
Informatikai	92,6	1,4	2,4	0,8	2,9	100,0
Műszaki	88,5	1,8	5,2	0,5	4,1	100,0
Egészségügyi	86,6	3,3	4,4	0,0	5,8	100,0
Jogi, igazgatási	-	-	-	-	-	-
Közgazdasági	89,0	1,0	5,5	1,8	2,7	100,0
Természettudományi	82,0	2,8	6,4	1,5	7,3	100,0
Összesen	86,6	2,8	5,5	1,0	4,2	100,0
Nők						
Agrár	75,1	7,1	6,2	9,3	2,4	100,0
Bölcsész, művészeti	78,3	3,5	5,0	10,5	2,7	100,0
Idegen nyelv	79,8	1,7	5,8	9,4	3,2	100,0
Pedagógus	82,0	2,4	2,0	11,8	1,9	100,0
Informatikai	-	-	-	-	-	-
Műszaki	82,4	2,6	3,8	9,5	1,7	100,0
Egészségügyi	85,6	0,2	2,1	11,0	1,2	100,0
Jogi, igazgatási	82,8	1,8	4,5	9,1	1,8	100,0
Közgazdasági	82,8	2,1	4,4	7,7	3,0	100,0
Természettudományi	77,7	2,1	9,5	9,2	1,5	100,0
Összesen	80,6	2,8	4,5	9,8	2,2	100,0

Megjegyzés: Az idegen nyelvi és jogi szakterületen végzett férfiak, valamint az informatikai területen diplomát szerzett nők arányszámai az alacsony elemszám miatt hiányoznak.

A 8. táblázat adatai azt mutatják meg, hogy a diplomások csoportjai átlagosan milyen arányban töltötték be egy-egy munkaerőpiaci státust a vizsgált négyéves időszakban. Másképpen fogalmazva a minta munkaerőpiaci státusok szerinti idővel súlyozott megoszlásáról van szó. Átlagosan a férfiak 86,6 százaléka volt foglalkoztatott a megfigyelt négyéves időszakban, a nőknek ez az aránya alacsonyabb, 80,6

⁴ A nappali tagozaton tanulók aránya magasabb a 7. táblázat utolsó oszlopában szereplő adatoknál, mert a táblázatban a munka mellett nappali tagozaton tanulókat nem számítottuk a tanulók közé (viszont értelemszerűen szerepelnek a foglalkoztatottak között).

százalék. A foglalkoztatottsági arányban nincsenek túl nagy különbségek a végzettség szakiránya szerint. Annyit érdemes megemlíteni, hogy a férfiak közül az informatikusoknál, a nőknél pedig az egészségügyi végzettségűeknél az átlagosnál nagyobb a foglalkoztatottsági arány (6,0 illetve 5,6 százalékponttal); a nők közül pedig az agrár végzettségűek az átlagosnál kevesebben dolgoztak a négy év alatt (5,5 százalékponttal).

A munkanélküliek átlagos aránya a férfiak és a nők között azonos, 2,8 százalék. Itt jelentős szakma szerinti különbségeket láthatunk. A legalacsonyabb munkanélküliségi arányokat az egészségügyi képzettségű nőknél (0,2 százalék), a közgazdasági végzettségű férfiaknál (1,0 százalék), az informatikus férfiaknál (1,4 százalék), az idegen nyelvet tanult nőknél (1,7 százalék) és a műszaki végzettségű férfiaknál (1,8 százalék) találhatjuk. A legmagasabb pedig az agrár végzettséggel rendelkező nők (7,1 százalék) és férfiak (5,7 százalék) között volt a munkanélküliségi arány.

A nem dolgozó nappali tagozatos diákok átlagos aránya a férfiak körében 5,5, a nők körében 4,5 százalék volt. A vizsgált időszakban az átlagnál lényegesen nagyobb arányban voltak nappali „teljes idős” tagozatos diákok a természettudományi végzettségű nők (9,5 százalék) és a bölcsész végzettségű férfiak (8,8 százalék). A diák státusz legkevésbé az informatika szakos férfiakra (2,4 százalék) valamint a pedagógus és egészségügyi végzettségű nőkre volt jellemző (2,0 és 2,1 százalék).

A vizsgált négy év folyamán a nők átlagosan 9,8 százaléka tartózkodott otthon gyesen, gyeden vagy háztartásbeliként, míg a férfiaknál 1,0 százalék a megfelelő arány.

Végül azt is megbecsültük, hogy az időszak elején foglalkoztatottak milyen valószínűséggel váltak munkanélkülivé. Ehhez azoknak a diplomásoknak a mintáját használtuk, akik a végzést követő év januárjában akár alkalmazottként, akár vállalkozóként vagy önállóként munkában álltak. Hónapról hónapra követtük az adott személyek munkaerőpiaci státusát és megállapítottuk, mennyi ideig tartott a folyamatos foglalkoztatottság, illetve mikor váltak munkanélkülivé vagy inaktívvá. Az adatok alapján a munkanélkülivé válás valószínűségét szakaszos időtartam-modell segítségével becsültük meg.⁵ A modellben azokat tekintettük kilépőnek, akik a foglalkoztatást követően munkanélküliek lettek. Az inaktívvá válók időszakait – akik a foglalkoztatást követően nem dolgozó nappali tagozatos diákok vagy háztartásbeliek lettek, illetve gyesre vagy gyedre kerültek – cenzorálnak tekintettük, azaz kikerültek az ún. „kockázati csoportból”. A becslést férfiakra és a nőkre külön-külön végeztük el. A végzést követő év januárjában alkalmazottként vagy önállóként dolgozó 978 férfi és 1721 nő került a mintába. Az eredmények a 9. táblázatban láthatók.

A modellekben három magyarázó változó szerepel, a végzettség szintje, a diploma szakiránya és a lakóhely régiója. Az egyetemi végzettségre a nők esetében pozitív, a férfiaknál negatív együtthatót kaptunk, de egyik sem szignifikáns. Ez azt jelenti, hogy az egyetemet és a főiskolát végzettek munkanélkülivé válási valószí-

⁵ A módszerről részletesen lásd *Jenkins (1995)*.

núsége nem különbözik egymástól a mintában. A diploma szakirányát hat kétértékű (dummi) változóval modelleztük, a viszonyítási csoportok a közgazdasági és jogi végzettségűek. A pedagógus és az agrár végzettségűek mind a férfiak, mind a nők között szignifikánsan nagyobb valószínűséggel lettek munkanélküliek, mint a viszonyítási csoportot jelentő közgazdasági és jogi végzettségűek. Az együttathatók értéke azt jelzi, hogy a viszonyítási csoporthoz mért valószínűség-különbség mindkét végzettség esetében a férfiaknál nagyobb, mint a nőknél. Tíz százalékos szinten szignifikáns még a férfiak modelljében a természettudományi végzettség, a nők modelljében pedig a műszaki végzettség együttathatója. Ezek az együttathatók is pozitívak, azt mutatva, hogy e csoportok nagyobb eséllyel válnak munkanélkülivé, mint a közgazdasági és jogi végzettségűek. A többi szakirányhoz tartozók munkanélkülivé válási valószínűsége nem különbözik szignifikáns mértékben a viszonyítási csoporttól.

9. táblázat: A munkanélkülivé válás valószínűsége

	Férfiak		Nők	
	Együttható	z	Együttható	z
Egyetemi végzettség	0,25	0,93	-0,24	-1,21
Szakcsoport				
Agrár	1,08	2,41	0,78	2,05
Bölcsész, művészeti	-0,06	-0,09	0,63	1,92
Pedagógus	1,51	2,76	0,95	2,98
Informatikai	-1,26	-1,17	0,22	0,29
Műszaki	0,26	0,57	0,70	1,74
Egészségügyi	0,20	0,25	-1,19	-1,57
Természettudományi	0,95	1,68	0,49	1,12
Régió				
Közép-Dunántúl	-0,28	-0,43	-0,49	-0,90
Nyugat-Dunántúl	-0,22	-0,45	0,32	0,93
Dél-Dunántúl	-0,47	-0,81	0,63	1,88
Észak-Magyarország	0,10	0,22	0,48	1,55
Észak-Alföld	0,42	1,10	0,61	2,06
Dél-Alföld	0,09	0,22	0,63	2,17
Konstans	-7,11	-16,26	-7,12	-21,07
Személyek száma	978		1721	
Időszakok száma	42235		68255	
Log Likelihood	-451737		-9238334	
Pseudo R négyzet	0,031		0,022	

A korábbi eredmények ismeretében az agrár végzettségűek magas munkanélkülivé válási esélye nem meglepő: a 8. táblázatban láthattuk, hogy ez a szakágazat rendelkezik a legmagasabb átlagos munkanélküliségi aránnyal is a végzést követő négyéves időszakban. A pedagógus végzettségűek magas együttathatói azonban látszólag ellentmondanak a korábbi eredményeknek: a 8. táblázat adatai szerint e csoporton

belül a munkanélküliség aránya sem a férfiak, sem a nők körében nem volt magasabb az átlagnál. Valószínű, hogy az eltérés mögött a két csoport különböző munkaerőpiaci dinamikája áll. Konkrétan arra gondolunk, hogy bár az állásvesztés esélye az agrár és a pedagógus végzettségűeknél egyaránt magas, feltehetően a pedagógusok rövidebb, az agrár végzettségűek pedig hosszabb ideig maradnak munka nélkül. A pedagógusok esetében a rövid átlagos munkanélküliségi időtartammal párosuló magas állásvesztési esély valószínűleg összefügg azzal, hogy az iskolák nem ritkán határozott időtartamra alkalmaznak tanárokat, és a nyári szünet idején átmenetileg csökkentik a létszámot. Ez a gyakorlat minden bizonnyal inkább érinti a vizsgálatunkban szereplő pályakezdőket, mint a régebben dolgozókat. A pedagógus végzettségű pályakezdők munkaerőpiaci dinamikáját az adatállomány további elemzése során érdemes lesz részletesebben megvizsgálni.

A régió változók viszonyítási csoportja a becslésekben a Budapestet és Pest megyét magában foglaló közép-magyarországi régió. Kiszűrve a végzettség szintjének és szakirányának hatását, a férfiak munkanélkülivé válási esélyében nem találunk szignifikáns területi különbséget (egyik régió változó együttthatója sem szignifikáns). Ezzel szemben a nők nagyobb valószínűséggel váltak munkanélkülivé Észak-alföldön és Dél-alföldön, mint a központi régióban. Tíz százalékos szinten szignifikáns még Dél-Dunántúl együttthatója, a központi régiónál szintén nagyobb munkanélkülivé válási esélyt jelezve.

Foglalkozás

A munkaerőpiaci életpályán megfigyelhető folyamatok másik fontos vonatkozása a foglalkoztatottak körében végbemenő foglalkozásváltás. Itt a felsőfokú végzettségű potenciális munkavállalók munkaerőpiachoz legszorosabban kapcsolódó csoportjáról van szó, azokról, akik mindkét megfigyelési időpontban foglalkoztatottak. A foglalkozással a munkáltató által meghatározott, az adott munkahelyre jellemző munkahelyi követelményeket közelítjük, s arra keresünk választ, hogy adott iskolai végzettség, illetve szakképzettség mennyiben felel meg a munkahelyi követelményeknek. Ha a munkahelyi követelmények teljesítése felsőfokú végzettségnél alacsonyabb iskolai végzettséggel is lehetséges, akkor pályakezdőket túlképzettnek⁶ tekinthetjük. Ha az adott munkahelyi követelmények teljesítéséhez felsőfokú végzettség szükséges, akkor pályakezdőnk iskolai végzettsége megfelel a munkahelyi követelményeknek. Az eredmények értelmezéséhez célszerű megjegyezni, hogy a túlképzés minden munkaerőpiac működésének normális kísérőjelensége. Az a tény pedig, hogy a pályakezdők körében magas a túlképzettek aránya, önmagában nem ad okot aggodalomra, mert ők mindannyian életpályájuk elején vannak, amikor a foglalkozás és iskolai végzettség illeszkedésének természetes kísérőjelensége lehet a túlképzettség. A probléma akkor válhat munkaerőpiaci szempontból súlyossá,

⁶ A túlképzés a munkahelyi követelmények és a képzettség illeszkedését jelölő fogalom. Túlképzett az a munkavállaló, aki a munkahely betöltéséhez szükségesnél magasabb képzettséggel rendelkezik.

ha az életpályán előre haladva a túlképzettség nem csökken, illetve ha a különböző időpontokban a munkaerőpiacra lépő kohorszoknál azt figyeljük meg, hogy a későbbi kohorszokban a túlképzettség mértéke növekszik.

A foglalkozás és az iskolai végzettség kapcsolatát elemezve megvizsgáltuk az adott foglalkozásokhoz kapcsolódó jellegzetes iskolai végzettséget, s ezt a megfigyelt egyénünk iskolai végzettségével összevetve állapítottuk meg a pályakezdő munkahelyi követelményeinek és iskolai végzettségének illeszkedését. Az eljárás technológiáját itt nem ismertetjük,⁷ az eredmények értelmezéséhez azonban tudnunk kell a következőket. Először, a munkahelyi követelményeket az adott foglalkozás modális iskolai végzettségével közelítettük, s pályakezdőinket akkor tekintettük túlképzettnek, ha a foglalkozás modális iskolai végzettségénél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeztek, akkor pedig nem túlképzettnek, ha iskolai végzettségük éppen megfelelt a foglalkozásuk modális iskolai végzettségének. Másodszor a besoroláshoz a FH bértarifa felvételét használtuk, amelyben az iskolai végzettségi változó nem különbözteti meg a főiskolai és az egyetemi végzettséget, tehát sem az egyetemi, sem a főiskolai végzettségű pályakezdőink nem lesznek túlképzettek, ha az adott foglalkozás modális iskolai végzettsége felsőfokú végzettség. Ebből, harmadszor, az is következik, hogy felsőfokú végzettségű pályakezdőink nem lehetnek alulképzettek, azaz a pályakezdők iskolai végzettségének és a munkahelyi követelményeinek viszonyát itt egy kétértékű változó írja le (túlképzett: igen-nem). A magyar munkaerőpiacon a kilencvenes évek végén, a kétezres évek elején a felsőfokú végzettségűek és a munkahelyi követelmények illeszkedése gyorsan változott (*Galasi 2004b*), s ez feltehetően fokozottan érintette a pályakezdő diplomásokat.

Az összefoglaló információkat a 10. táblázatban találjuk, ahol egyrészt a két megfigyelési időpontban túlképzettek arányát (A. rész), másfelől a túlképzettség két megfigyelési időpont közötti változásait (B. rész) foglaltuk össze.

10. táblázat: A foglalkozás és az iskolai végzettség illeszkedése (%)

A. A két megfigyelés időpontjában

Túlképzett	Induló	Utolsó
Nem	64,7	68,3
Igen	35,3	31,7
Együtt	100,0	100,0
N	2323	

B. Változás a két megfigyelés között

Túlképzett	Utolsó		Együtt
	nem	igen	
Induló			
Nem	75,5	24,5	100,0
Igen	56,8	43,2	100,0
Együtt	68,9	31,1	100,0

⁷ Részletes leírását lásd *Galasi (2004a)*.

Az első megfigyeléskor a pályakezdő diplomások valamivel több, a második megfigyeléskor pedig valamivel kevesebb, mint egyharmada volt túlképzett. A munkaerőpiaci életpályán előre haladva az illeszkedés tehát javulni látszik, ugyanakkor a változás nem túlságosan jelentős. A két állapot közötti mozgások aránya sem elhanyagolható. Az első megfigyeléskor nem túlképzett pályakezdők háromnegyede a második időpontban is olyan foglalkozásban dolgozik, amelynek iskolai végzettségi követelményei megfelelnek iskolai végzettségének, negyedük viszont a második időpontra túlképzetté válik. Még jelentősebb a változás a túlképzettként induló pályakezdők esetében: a csoport több, mint a felét a második időpontban olyan foglalkozásokban találjuk, amelyekben a munkahelyi követelmények alapján éppen felsőfokú végzettségű munkavállalókra van szükség. Megállapíthatjuk, hogy bár a kétféle állapot között mindkét irányban megfigyelhetünk áramlásokat, a domináns irány egyrészt a nem túlképzett munkavállalók jó illeszkedésének fennmaradása, valamint a túlképzettek jelentős részének az éppen megfelelően képzettek közé történő belépése. Ez ismét arra utal, hogy kimutatható egy olyan életpálya-hatás, aminek eredményeképpen adott belépési kohorszban a túlképzés az életpályán előre haladva csökken.

Az előzőekhez hasonlóan megnéztük a túlképzettség változásának az iskolai végzettséggel, valamint a szakképzettséggel való összefüggését is (11. és 12. táblázat).

11. táblázat: A foglalkozás és az iskolai végzettség illeszkedése iskolai végzettség szerint (%)

Túlképzett az első és a második megfigyelés idején	Főiskola	Egyetem	Együtt
Nem-nem	45,2	57,5	49,6
Igen-igen	17,8	9,8	15,0
Nem-igen	17,2	14,2	16,1
Igen-nem	19,9	18,5	19,4
Együtt	100,0	100,0	100,0

12. táblázat: A foglalkozás és az iskolai végzettség illeszkedése tudományterület szerint (%)

Túlképzett az első és a második megfigyelés idején	Agrár	Bölcsész	Műszaki	Egészségügyi	Társadalom	Természet	Együtt
Nem-nem	33,0	57,0	50,2	75,3	40,2	54,8	49,6
Igen-igen	30,5	10,8	11,1	4,4	20,6	8,2	15,0
Nem-igen	17,7	16,2	17,0	5,5	18,7	12,5	16,1
Igen-nem	18,9	16,0	21,7	14,8	20,6	24,5	19,3
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az iskolai végzettség esetében két jelentős különbséget találunk. Az egyetemet végzettek között nagyjából 12 százalékponttal magasabb a mindkét időpontban nem túlképzettek aránya, továbbá durván 8 százalékponttal alacsonyabb a mindkét időpontban túlképzettek aránya, mint a főiskolát végzett pályakezdők körében. Ez azt mutatja, hogy egyetemi végzettséggel jobb és stabilabb illeszkedés érhető el, és hogy főiskolai végzettséggel kisebb az esély a túlképzett állapotból történő kilépésre.

A pályakezdők szakképzettsége és az illeszkedés változása sem tűnik egymástól függetlennek (12. táblázat). Nem igazán meglepő, hogy az egészségügyi szakképzettségű pályakezdők illeszkedése kiemelkedően a legjobb. Háromnegyedüket mindkét időpontban az iskolai végzettségének megfelelő foglalkozásban találjuk, további tizenöt százalékuk az első időpontban még túlképzett, a másodikban azonban már nem, tízből kilenc esetben tehát a második időpontban jó illeszkedést figyelhetünk meg. Az ellenkező véletet az agár szakképzettséggel rendelkező pályakezdők képviselik. Körükben kiugróan magas a mindkét időpontban túlképzettek és kiemelkedően alacsony a mindkét időpontban az iskolai végzettségnek megfelelő munkahelyen dolgozók aránya, ezen túlmenően nagyjából ugyanannyian válnak túlképzettből megfelelően képzetté, mint megfelelően képzettből túlképzetté. Az átlagosnál viszonylag alacsonyabb a képzettségüknél alacsonyabb iskolai végzettséget igénylő munkahelyeken elhelyezkedők, továbbá viszonylag magasabb a mindkét időpontban túlképzettek aránya a társadalomtudományi szakképzettséggel rendelkezők körében.

Kereset

A kereset igen sok szempontból fontos indikátor; itt egyszerűen úgy értékeljük, mint az egyén munkavégző képességének munkaerőpiaci értékét jelző mutatót, amely – egyebek mellett – azt mutatja meg, hogy az iskolázás és a munkaerőpiaci tapasztalat révén felhalmozott tudás a piacon az adott időpontban mennyit ér. Ez nyilvánvalóan nem független az adott piaci kereslet és kínálat aktuális viszonyától, így adott iskolázottság és képzettség mellett a relatív keresetek változása együtt a kereslet és a kínálat változásáról is nyújt némi információt. Ha a felsőfokú végzettségűek kereslete, illetve a kereslet és a kínálat viszonya nagyjából változatlan, és a munkaerőpiacra továbbra is a felsőfokú végzettségűek viszonylag magas bérelőnye jellemző, akkor pályakezdő foglalkoztatottaink esetében viszonylag dinamikus reálkereset-emelkedést várunk. Ha a jelentős méretű felsőfokú oktatási kibocsátás hatására a felsőfokú végzettségűek kínálata megnövekszik, a kereslet viszont nem vagy nem dinamikusan emelkedik, akkor akár csökkenő reálkereseteket is láthatunk.

13. táblázat: Induló és utolsó kereset, keresetváltozás

	1998	1999
Induló kereset 2003-as árokon	64 417	69 217
Utolsó kereset (2004. január)	119 867	118 789
Összes reálkereset-növekmény (%)	186	172
Éves reálkereset-növekmény (%)	19,9	21,6

Az 1998-ban végzettek (2003-as fogyasztói áron számított) első megfigyeléskori havi nettó keresete mintegy 64 ezer forint, ami a második megfigyelés időpontjára 120 ezer forintra növekszik. Ez összességében nyolcvanhat százalékos reálkereset-

emelkedést jelent. Az 1999-ben végzettek egy évvel később léptek a munkaerőpiacra, s induláskor átlagosan 69 ezer forintot kerestek; a második megfigyelés idején ennek összege már 119 ezer forint, s így mintegy hetvenkét százalékos reálkereset-emelkedést értek el. Az átlagos éves reálkereset-növekedés az első kohorsznál húsz, a másodiknál huszonkét százalék (13. táblázat). A reálkereset tehát mind a két kohorsznál igen dinamikusan emelkedett, s a növekmény meghaladja a nemzetgazdasági átlagot. A korábban piacra lépett kohorsz alacsonyabb keresettel indul, mert egy korábbi, alacsonyabb reálkeresettel jellemezhető évben léptek a piacra, ugyanakkor második megfigyeléskori keresete magasabb, amit elsődlegesen – nagyjából változatlan munkaerőpiaci viszonyokat feltételezve – az életpálya-hatásnak tulajdoníthatunk: ők egy évvel hosszabb időt tölthettek a munkaerőpiacon. Emiatt az egész időszakra számítva nagyobb reálkereseti növekményt könyvelhet el. A második diplomáját később megszerző kohorsz átlagos éves reálkereset-növekménye is jelentős, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy – legalábbis a mindkét megfigyeléskor foglalkoztatott egyének adatain – nincs jele annak, hogy a később munkaerőpiacra lépők kereseti helyzete rosszabb lenne, mint a korábban munkaerőpiacra lépőké, hiszen ekkor alacsonyabb éves reálkereset-növekedést értek volna el. Továbbá, ha ez így van, akkor adataink nem utalnak a felsőfokú végzettségű pályakezdők munkaerőpiaci helyzetének romlására sem, hiszen ekkor a később piacra lépők előnytelenebb helyzete a keresetnövekedés ütemének csökkenésében is megjelenne.

Az emelkedő kereset lehetőségét természetesen nem minden munkavállaló tudta kihasználni, egyeseknél kisebb, másoknál nagyobb keresetnövekedés figyelhető meg. Ezt a problémát tanulmányozhatjuk a 14. táblázatban, amelyben a két kohorsz munkavállalóinak az első és a második megfigyelés idején elfoglalt relatív kereseti pozícióját mutatjuk be kereseti kvintilisek segítségével, illetve amely a kvintilisek közötti mobilitásról szolgáltat információkat.

14. táblázat: Kereseti kvintilisek az első és a második megfigyeléskor (utolsó időpont, kvintilisek)

Induló időpont, kvintilisek	Első	Második	Harmadik	Negyedik	Ötödik	Együtt
1998-ban végzettek						
Első	16,0	19,9	25,2	18,1	20,8	100,0
Második	25,3	27,6	20,6	13,2	13,3	100,0
Harmadik	28,4	21,9	16,4	13,9	19,4	100,0
Negyedik	16,9	22,1	18,1	22,6	20,3	100,0
Ötödik	16,5	23,7	19,7	15,4	24,6	100,0
Együtt	21,1	23,1	20,0	16,4	19,4	100,0
1999-ben végzettek						
Első	43,9	34,3	12,5	6,9	2,3	100,0
Második	27,3	31,6	27,9	9,1	4,1	100,0
Harmadik	16,5	21,1	36,0	21,3	5,1	100,0
Negyedik	7,6	13,3	21,3	39,2	18,6	100,0
Ötödik	5,5	4,4	4,9	25,7	59,5	100,0
Együtt	20,2	21,1	20,9	20,5	17,4	100,0

A két időpont között mindkét kohorszban igen intenzív kereseti mobilitás ment végbe. Az 1998-as kohorszban azonban a kvintilisek közötti mozgás lényegesen több személyt érint, mint az 1999-es kohorsz esetében. A korábban munkaerőpiacra lépett munkavállalóknak alig valamivel több, mint egyötöde, a munkaerőpiaci életpályájukat később kezdőknek viszont negyven százalékot meghaladó aránya maradt ugyanabban a kereseti kvintilisben mindkét időpontban. Mindkét kohorszra jellemző, hogy nagyjából azonos a felfelé, illetve a lefelé elmozdulók aránya, ugyanakkor a később munkaerőpiacra lépők körében mindkét csoport aránya lényegesen alacsonyabb. Az 1998-ban végzettek 38 és 40 százalékanak javult, illetve romlott a kvintilisben mért kereseti helyzete, míg az 1999-ben végzettek körében a megfelelő értékek: 29 és 30 százalék. A két kohorsz között a kereseti mobilitásban megfigyelhető különbségek részben ugyancsak a munkaerőpiaci életpálya lehetséges hosszában mutatkozó eltérésnek tudható be; az 1998-ban végzeteknek a második megfigyelésig több idejük volt kereseti pozíciójuk változtatására.

15. táblázat: Kereset és iskolai végzettség

	1998-as	1999-es
Induló kereset 2003-as áron		
Főiskola	60 585	63 018
Egyetem	71 299	80 658
Utolsó kereset		
Főiskola	119 981	108 637
Egyetem	119 664	137 530
Reálkereset-növekmény		
Főiskola	198	172
Egyetem	168	171
Éves reálkereset-növekmény		
Főiskola	45,7	51,7
Egyetem	38,8	51,4

Az iskolai végzettségnek a keresetre gyakorolt hatását a 15. táblázatban kíséreltük meg összefoglalni. Mindkét kohorszban és mindkét iskolai végzettségi fokozatban jelentős reálkereset-emelkedést figyelhetünk meg. A keresetek dinamikája azonban a két kohorsz két iskolai végzettségi csoportjában különböző. Az első megfigyelés időpontjában az egyetemi végzettség (a főiskolai végzettséghez képest) mindkét kohorsz esetében jelentős kereseti előnyt jelent. Ugyanez áll fenn az 1999-es kohorszban a második megfigyelés időpontjában is, mert az egyetemi végzettségűek a főiskolai diplomával rendelkező munkavállalókéhoz hasonló mértékben voltak képesek keresetük emelésére. Az 1998-as kohorszban azonban az egyetemi végzettségűek keresetének emelkedése olyannyira elmarad a másik csoport kereseti növekményétől, hogy a második időpontban az egyetemi és a főiskolai végzettséghez kapcsolódó keresetek már lényegében azonosak. Magyarán az 1998-as kohorsz

esetében a magasabb iskolai végzettségből fakadó kezdeti kereseti előny a második időpontra megszűnik.⁸

16. táblázat: Kereset és tudományterület

	1998		1999		1998	1999
	Induló	Utolsó	Induló	Utolsó	reálkereset-növekedés	(%)
	reálkereset (forint)					
Agrár	60 931	120 338	68 963	111 665	197	162
Bölcsész	53 459	118 468	51 224	90 706	222	177
Műszaki	81 190	129 132	84 950	129 315	159	152
Egészségügyi	53 586	114 000	57 644	114 638	213	199
Társadalomtudomány	82 327	121 528	96 685	147 922	148	153
Természettudomány	49 377	115 509	49 781	97 849	234	197

Az első megfigyelés időpontjában a tudományterületek közötti kereseti különbségek igen jelentősek (16. táblázat). Különösen alacsony a természettudományi, a bölcsész és az egészségügyi tudományterületen végzettek induló keresete – s ez mind a két kohorszra fennáll. A második megfigyelés időpontjára ezek a különbségek mérséklődnek, ami olyan módon megy végbe, hogy az alacsony induló keresetű szakképzettségekkel rendelkező munkavállalók keresete sokkal dinamikusabban emelkedik, mint azoknak a munkavállalóknak a keresetei, akiknek a szakképzettsége magas induló keresetet implikált, magyarul akiknél az első megfigyelés időpontjában a relatív kereslet a legnagyobb volt vagy/és az állami keresetszabályozás a legkevésbé éreztette hatását. Azt azonban nem tudjuk, hogy a jelenség egyfajta keresleti indíttatású életpálya-hatásként értékelhető-e (a viszonylag magas relatív kereslet miatt magas induló keresettel a munkaerőpiacra lépők kereseti növekedése lassabb) vagy pedig a két időpont között végbement, a közalkalmazottakat érintő állami keresetemelés következménye-e.

Összefoglalás

Megvizsgáltuk a felsőfokú végzettségű pályakezdők munkaerőpiaci státusának alakulását. Első megfigyelésünk idején a fiatal diplomásokat alacsony foglalkoztatás és alacsony munkanélküliség jellemezte, ami részben a továbbra is tanulók magas súlyával, részben a munkaerőpiacra lépést átmenetileg elhalasztó háztartásbeli és egyéb eltartottak jelentős arányával párosul, a gyes/gyed-et igénybe vevők aránya alacsony. A pályakezdő diplomások munkaerőpiaci integrálódása a pálya kezdeti szakaszához képest erőteljesebb lett, ami a foglalkoztatottság emelkedésében, s – a gyes/gyed kivételével – az egyéb státusok (munkanélküli, nappali tagozatos tanuló, háztartásbeli, egyéb eltartott, foglalkoztatott és nappali tagozatos tanuló) térvesztésével járt együtt.

⁸ A probléma további vizsgálatokat igényel, és nem kizárt, hogy az első kohorsz alacsony elemszámából fakadó viszonylag jelentős becslési pontatlansággal függ össze.

Megállapítottuk, hogy az első megfigyeléskor foglalkoztatottak mintegy 85 százaléka a második megfigyelés idején is foglalkoztatott, s a közülük kiáramlók jelentős hányada gyesre/gyedre megy. Az eredetileg munkanélküliek és egyéb státusúak háromnegyede is foglalkoztatott lesz a második megfigyeléskor. Az egyetemi végzettséggel a munkaerőpiacra lépő foglalkoztatottak közül valamivel többen őrizték meg foglalkoztatott státusukat, mint a főiskolai diplomával rendelkező pályakezdők közül. Ebben az értelemben tehát a főiskolai végzettségűek foglalkoztatása kevésbé stabil: mind a munkanélküliségből történő ki-, mind a munkanélküliségbe való beáramlásuk intenzívebb, mint az egyetemi végzettségűeké.

A munkaerőpiaci életpálya fontos vonatkozása a foglalkoztatottak körében végbemenő foglalkozásváltozás. A foglalkozás/munkavállaló illeszkedését az adott foglalkozás munkahelyi követelményei és a munkavállaló iskolai végzettségének viszonya szerint vizsgáltuk meg. Túlképzettnek tekintettük azt a munkavállalót, akinek iskolai végzettsége magasabb, mint az adott foglalkozás modális iskolai végzettsége. A túlképzettség pályakezdők esetében normál állapotnak tekinthető, mert az életpálya elején számos karrier kezdőpontja az iskolai végzettségnél alacsonyabb követelményeket támasztó munkahely. Az első megfigyeléskor a pályakezdő diplomások valamivel több, a második megfigyeléskor pedig valamivel kevesebb, mint egyharmada volt túlképzett. A két időpont között jelentős mértékű mozgás tapasztalható mindkét irányban, azaz a túlképzettek egy része a második megfigyelés idején már nem túlképzett és fordítva, ugyanakkor a domináns irány a nem túlképzett munkavállalók jó illeszkedésének fennmaradása, valamint a túlképzettek jelentős részének az éppen megfelelően képzettek közé történő belépése. Az iskolai végzettség és a túlképzettség elemzésekor két jelentős különbséget találunk. Az egyetemet végzettek között érzékelhetően magasabb a mindkét időpontban nem túlképzettek aránya, továbbá alacsonyabb a mindkét időpontban túlképzettek aránya. Ez azt mutatja, hogy egyetemi végzettséggel jobb és stabilabb illeszkedés érhető el, és hogy főiskolai végzettséggel kisebb az esély a túlképzett állapotból történő kilépésre. A szakképzettséget vizsgálva azt látjuk, hogy az egészségügyi szakképzettségű pályakezdők illeszkedése kiemelkedően a legjobb. A másik véglet az agár szakképzettség, ahol igen magas a mindkét időpontban túlképzettek és igen alacsony a mindkét időpontban az iskolai végzettségnek megfelelő munkahelyen dolgozók aránya, ezen túlmenően nagyjából ugyanannyian válnak túlképzettből megfelelően képzetté, mint megfelelően képzettből túlképzetté.

A pályakezdőket viszonylag magas induló kereset és viszonylag gyors keresetemelkedés jellemzi. Az első kohorsz induló keresete havi nettó 64 ezer, a másodiké 69 ezer forint (2003-as árakon számolva). A keresetnövekedés nyolcvanhat (1998-as kohorsz), illetve hetvenkét (1999-es kohorsz) százalékos, ez meghaladja a nemzetgazdasági átlagot, ráadásul a később piacra lépő kohorsz időarányos keresetnövekménye magasabb, ami nem utal arra, hogy felsőoktatás kibocsátásának növekedése miatt a később munkaerőpiacra lépő korosztályok kereseti helyzete romlana. Természetesen nem minden pályakezdő ér el béremelkedést. A kereseti kvintilis-

ben mért relatív jövedelmi pozíciók között jelentős áramlások figyelhetők meg. Az 1998-ban végzettek 38 százalékának javult és 40 százalékának romlott a kereseti helyzete, míg az 1999-ben végzettek körében a megfelelő értékek: 29 és 30 százalék. A két időpont között mind a főiskolát, mind az egyetemet végzettek jelentős reálkereset-emelkedést értek el, a keresetek dinamikája azonban a két kohorsz két iskolai végzettségi csoportjában különböző. Az első megfigyelés időpontjában az egyetemi végzettség (a főiskolai végzettséghez képest) mindkét kohorsz esetében jelentős kereseti előnyt jelent. Ugyanez áll fenn az 1999-es kohorsznál a második megfigyelés időpontjában is, mert az egyetemi végzettségűek a főiskolai diplomával rendelkező munkavállalókéhoz hasonló mértékben voltak képesek keresetük emelésére. Az 1998-as kohorsznál azonban az egyetemi végzettségűek keresetének emelkedése olyannyira elmarad a másik csoport kereseti növekményétől, hogy a második időpontban az egyetemi és a főiskolai végzettséghez kapcsolódó keresetek már lényegében azonosak. Azaz az 1998-as kohorsz esetében a magasabb iskolai végzettségből fakadó kezdeti kereseti előny a második időpontra megszűnik. Az első megfigyelés időpontjában a tudományterületek közötti kereseti különbségek jelentősek. Igen alacsony a természettudományi, a bölcsész és az egészségügyi tudományterületen végzettek induló keresete – s ez mind a két kohorszra fennáll. A második megfigyelés időpontjára ezek a különbségek mérséklődnek, ami olyan módon megy végbe, hogy az alacsony induló keresetű szakképzettekkel rendelkező munkavállalók keresete sokkal dinamikusabban emelkedik, mint azoknak a munkavállalóknak a keresetei, akiknek a szakképzettsége magas induló keresetet implicált, magyarul akiknél az első megfigyelés időpontjában a relatív kereslet a legnagyobb volt vagy/és az állami keresetszabályozás a legkevésbé éreztette hatását. Azt azonban nem tudjuk, hogy a jelenség egyfajta keresleti indíttatású életpálya-hatásként értékelhető-e (a viszonylag magas relatív kereslet miatt magas induló keresettel a munkaerőpiacra lépők kereseti növekedése lassabb) vagy pedig a két időpont között végbement, a közalkalmazottakat érintő állami keresetemelés következménye-e.

GALASI PÉTER & NAGY GYULA

IRODALOM

- GALASI PÉTER (2002a) Fiatal diplomások a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. *Educatio*, Nyár, 227–236. o.
- GALASI PÉTER (2002b) Fiatal diplomások életpálya-vizsgálata. In: KOLOSI T., TÓTH I. GY. & VUKOVICH GY. (eds): *Társadalmi riport 2002*, Budapest, TÁRKI 245–255. o.
- GALASI PÉTER (2003a) Estimating wage equations for Hungarian higher-education graduates. *BWP*, 2003/4, Budapest.
- GALASI PÉTER (2003b) Job training of Hungarian higher-education graduates. *BWP*, 2003/5, Budapest.
- GALASI PÉTER (2003c) Labour market status of Hungarian higher-education graduates. *GRC III*.
- GALASI PÉTER (2004a) Túlképzés, alulképzés és kereset a munkaerőpiacon (1994–2002). *Közgazdasági Szemle*, No. 5. (május)
- GALASI PÉTER (2004b) Valóban leértékelték a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követel-

- mények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon 1994–2002. *BWP*. 2004/3
- GALASI PÉTER & TIMÁR JÁNOS (1997) *Jelentés a felsőoktatási intézményekben 1996-ban végzetek kísérleti követéses vizsgálatának eredményeiről*. BKE Emberi erőforrások tanszék, Budapest, FIDÉV Kutatócsoport.
- GALASI PÉTER & TIMÁR JÁNOS (1998) *Jelentés a felsőoktatási intézményekben 1996-ban végzetek kísérleti követéses vizsgálatának második hullámáról*. BKE Emberi erőforrások tanszék, Budapest, FIDÉV Kutatócsoport.
- GALASI PÉTER, TIMÁR JÁNOS & VARGA JÚLIA (2000) Pályakezdő diplomások munkaerőpiaci helyzete. *Munkügyi Szemle*, December, 22–26. o.
- GALASI PÉTER, TIMÁR JÁNOS & VARGA JÚLIA (2001) Pályakezdő diplomások a munkaerőpiacon. In: SEMJÉN A. (ed) *Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés*, Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont. 73–89. o.
- GALASI PÉTER & VARGA JÚLIA (2002) Does private and cost-priced higher education produce poor quality? *Society and Economy*, Vol. 24, No. 3, 333–361. o.
- GALASI PÉTER & VARGA JÚLIA (2005) *Munkaerőpiac és oktatás*. Budapest, KTI Könyvek 1.
- JENKINS, S. (1995) Easy Estimation Methods for Discrete-Time Duration Models. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 57. évf., 129–138. o.
- KERTESI GÁBOR & KÖLLŐ JÁNOS (1995) *Kereseti egyenlőtlenségek Magyarországon*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- KERTESI GÁBOR & KÖLLŐ JÁNOS (1997) Reálbérek és kereseti egyenlőtlenségek, 1986–1996, *Közgazdasági Szemle*, No. 7–8.
- KERTESI GÁBOR & KÖLLŐ JÁNOS (1999) Economic Transformation and the Return to Human Capital. *BWP* 1999/6t.
- KERTESI GÁBOR & KÖLLŐ JÁNOS (2002) Economic Transformation and the Revaluation of Human Capital – Hungary 1986–1999, In: A. DE GRIP, VAN LOO, J. & MAYHEW K. (eds) *The Economics of Skills Obsolescence*, Research in Labor Economics v. 21, JAI, Oxford, 235–273. o.
- KÉZDI GÁBOR (2002) Two Phases of Labor Market Transition in Hungary: Inter-Sectoral Reallocation and Skill-Biased Technological Change. *BWP* 2002/3.
- KÖRÖSI GÁBOR (1998) Labour Demand During Transition in Hungary. *BWP* 1998/5.
- KÖRÖSI GÁBOR (2000) A vállalatok munkaerő-kereslete. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek *BWP*. 2000/3.
- KÖRÖSI GÁBOR (2002) Labour Adjustment and Efficiency in Hungary. *BWP* 2002/4.
- POLÓNYI ISTVÁN & TIMÁR JÁNOS (2001) *Tudásgyár vagy papírgyár*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.